

РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

УДК 332.1

DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.19.2.15>

Ганна МАШКА

БАЗОВІ ТРИГЕРИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

У статті проаналізовано базові тригери стратегічного розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Карпатського регіону. Узагальнено, що для розвитку Карпатського регіону пріоритетним є освоєння його пізнавально-туристичного потенціалу. Конкретизовано основні аргументи згаданого припущення. Узагальнено, що Карпатський регіон України характеризується значними відмінностями серед інших регіонів України у турпродуктному наповненні. Узагальнено, що розвиток рекреації та відповідність її міжнародним стандартам дасть можливість залучати туристів з інших країн. Визначення потенціалу рекреаційної привабливості Карпатського регіону в цілому, а також його окремих туристично-рекреаційних об'єктів проведено з метою формування стратегії діяльності підприємств туристичної та рекреаційної галузей.

Ключові слова: стратегічний розвиток, тригери, Карпатський регіон, туризм, рекреація.

Постановка науково-практичної проблеми. Карпатський регіон володіє багатим рекреаційно-туристичним потенціалом, який при ефективному використанні здатний привести до відродження існуючих рекреаційно-туристичних комплексів, а й дати поштовх для розвитку всієї вітчизняної економіки. Світова практика показала, що при ефективному державному управлінні туризм здатний давати відчутні результати як для окремих регіонів, так і для держав загалом [9, с. 213].

Сфера рекреації й туризму в Карпатському регіону перебуває на етапі зародження. Руйнування наявної інфраструктури, відсутність належного фінансування для розвитку, криза в більшості підприємств цієї сфери зумовлюють необхідність пошуку шляхів відновлення та поступального розвитку туризму в регіонах. Ринкові перетворення поставили багато підприємств рекреаційно-туристичного комплексу (далі - РТК) в складне становище, зумовивши кризу всього комплексу країни [13, с. 45]. У сучасних умовах регіональні Карпатські РТК мають низку серйозних проблем: низька якість рекреаційно-туристичних послуг, слабка інфраструктура, високий рівень зносу основних фондів, стагнація розвитку внутрішнього і в'їзного туризму.

Ситуацію може змінити розробка ефективної системи державного управління РТК на регіональному рівні, що має єдину мету, програму реалізації та базується на основних тригерах стратегічного розвитку [19, с. 103].

Актуальність і новизна дослідження. Пріоритетність розвитку ринку туристичних послуг в Україні до недавнього часу, традиційно розглядалась як другорядний напрям порівняно з металургійною промисловістю, сільським господарством та іншими секторами ви-

робництва. Водночас, така позиція не відповідає загальносвітовим тенденціям [1]. Адже у світовій економіці ХХІ ст. динаміка розвитку сфери послуг та її невід'ємної складової – сфери туризму та рекреації – випереджає динаміку розвитку реального сектора національної економіки. Економічним підґрунтям цього є здешевлення транспортних послуг, зростання доходів населення, збільшення прожиткового середнього класу, зростання тривалості життя, а також збільшення кількості людей, що мають середню та вищу освіту (що сприяє зростанню попиту на нові враження, подорожі, відпочинок) та ін. [5]. Все більше країн світу усвідомлюють вигідність та вагомий соціально-економічний ефект від розвитку туризму та рекреації, зокрема: створення нових робочих місць, валютні надходження до бюджетів усіх рівнів, розвиток малого та середнього бізнесу, що обслуговує туризм та рекреацію, розвиток інфраструктурних об'єктів [6]. Практику пріоритетного розвитку туризму та рекреації доцільно впровадити в Карпатському регіоні. Це потребує чіткого визначення стратегічних пріоритетів розвитку туристично-рекреаційного потенціалу згаданого регіону, що стане першим кроком на шляху підвищення конкурентоспроможності РТК Карпатського регіону на світових ринках [4]. Така постановка проблеми свідчить про вагоме **теоретичне та практичне значення** дослідження обраної теми.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Зважаючи на той факт, що частина Карпатського регіону знаходиться в гірській місцевості нами бралися до уваги нормативно-правові акти, що відбивають нинішньої політики уряду щодо розвитку туризму. Так, необхідність державної підтримки розвитку туристичної галузі у гірських районах країни

визначено у законі України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» (1995 р.). Даним нормативно-правовим актом передбачено, що «...для забезпечення соціально-економічного розвитку населених пунктів, яким надано статус гірських, держава гарантує фінансування заходів для розвитку та використання туристичних, рекреаційних і лікувальних можливостей гірського регіону» [14]. Дослідження нормативно-правових актів дало змогу конкретизувати базові тригери стратегічного розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Карпатського регіону в сучасних умовах. Разом з тим нами проаналізовано сучасні наукові дослідження, що стосуються теми статті. Більшість опрацьованих джерел присвячені теоретичним аспектам піднятої проблематики. Зокрема, Т. Абрамова, В. Євдокименко у своїх наукових працях класифікують та характеризують рекреаційно-туристичні ресурси України та окремих її регіонів. Своєю чергою Ю. Зінько та І. Сміль висвітлюють організаційні моменти туристичної діяльності в країні. Тоді як у наукових доробках В. Гетьмана і Ф. Заставного розглянуто ключові проблеми розвитку туристичної галузі держави. Нині в науковій літературі досліджено регіональні рекреаційні комплекси, проаналізовано їх рекреаційно-туристичний потенціал, оцінено ефективність його використання, залучення інвесторів (І. Бланк, Е. Брігхем, М. Герасимчук, Л. Гітман, Б. Губський, Д. Джонк, М. Долішній, Я. Живицький, В. Кравців, М. Крачило, Л. Лазебник, А. Махмудов, Н. Недашківська, Й. Петрович, І. Продіус, М. Прокопенко, П. Рогожин, М. Чумаченко, О. Шаблій та ін). Особливостям і перспективам розвитку туризму та рекреації в Карпатському регіоні присвячені публікації І. Черніної, Н. Гук, М. Вачевського, П. Жука та В. Кравціва та ін. Тоді як проблема визначення базових тригерів стратегічного розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Карпатського регіону не знайшла відображення у наукових розвідках сучасних дослідників, що підкреслює актуальність дослідження.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиліття сфера туризму і рекреації перетворилась в одну з найбільш прибуткових та розвинутих галузей світового господарства. Вона виконує важливу роль у соціально-економічному розвитку багатьох країн та їх окремих регіонів, забезпечуючи створення додаткових робочих місць та підвищення якості життя місцевого населення. Значення туризму в суспільстві багатогранне: він стимулює розвиток супутних з туристично-рекреаційною сферою га-

лузей – транспорт, зв'язок, торгівля, виробництво сувенірної продукції, сфера послуг, ресторанне господарство, будівництво тощо. Крім того, туризм є реальним каналом міжкультурної комунікації, сприяє збереженню культурної спадщини та традицій країн і народів, сприяє розвитку їх промислів, відновленню та збереженню культурно-історичних пам'яток [10]. Туристично-рекреаційна діяльність відіграє важливу роль в економіці країн і регіонів, забезпечуючи раціональне використання і збереження природно-екологічних, культурно-історичних та інформаційно-пізнавальних ресурсів території. У зв'язку з інтенсивним розвитком туристичної діяльності відбувається формування, уточнення та вдосконалення понятійного апарату, який стосується туристично-рекреаційної сфери нашої країни загалом, й Карпатського регіону зокрема. Тому вважаємо за доцільне здійснити дефінітивний аналіз термінів «потенціал», «тригер», «ресурси».

Походження слова «потенціал», як запозиченого у XIX столітті з французької мови, де «*potentiel*» (у перекладі латинської «*potentialis*», похідного від «*potens*») – «спроможний», буквально «спроможний бути» [18]. Це поняття також трактують як «приховані можливості», які в господарській практиці завдяки праці можуть стати реальністю. У енциклопедичній літературі основою поняття «потенціал» вважається латинське слово «*potentia*», яке означає «засоби, запаси, джерела, які є в наявності та можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певних цілей, здійснення плану; вирішення будь-якого завдання; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній галузі». Пошук у енциклопедичних словниках довів, що існує кілька визначень поняття потенціал, які вживаються в залежності від галузі знань. У суспільствознавстві потенціал виступає в якості джерел, можливостей, засобів, запасів, які можуть бути використані для вирішення будь-якого завдання, досягнення певної мети, можливості окремої особи, суспільства держави в будь-якій сфері. У тлумачному словнику під потенціалом розуміється сукупність засобів, можливостей в будь-якій сфері [12, с. 518]. В свою чергу, «можливість» - це сприятлива умова, обставина, ситуація, при якій можна що-небудь зробити; внутрішні ресурси, сили, здібності [12, с. 63]. При цьому «здатність» - це природна обдарованість, талановитість; вміння, а також можливість виконувати будь-які дії [12, с. 703]. Тобто між можливостями і здібностями в певному контексті не вбачається відмінностей. В інтерпретації Т. Храмової, як

підсумовує Н. Святохо «потенціал» - це не тільки і не просто кількість ресурсів, а й закладена в них можливість розвитку системи в заданому напрямку. Можливості повинні бути реалізовані. Як в механіці потенційна енергія переходить в кінетичну, так і в економіці потенціал реалізується в результатах діяльності [15]. Багатогранність поняття «потенціал» пояснюється різноманіттям об'єктів, до яких воно застосовується. Головне, що об'єднує різні потенціали, полягає в тому, що практично всі вони містять певну сукупність можливостей чи здібностей в тій сфері, де застосовується те чи інше визначення. Варто зазначити: в більшості визначень вказується, що вся сукупність наявних можливостей спрямована на досягнення певних цілей. Таким чином, визначення «потенціал» означає наявність у будь-кого/будь-чого прихованих можливостей, або спроможність діяти та розвиватися у певних сферах.

У науковій літературі часто можна зустріти ототожнення понять «потенціал» та «ресурси». Так, наприклад, резюмуючи напрацювання академіка Л. Абалкін Н. Святохо зазначає, що «потенціал» (економічний, підприємницький, виробничий) – це узагальнена, збірна характеристика ресурсів, прив'язана до місця та часу [15, с.34]. Принциповою відмінністю між поняттями «ресурси» і «потенціал» є те, що ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал окремого підприємства, суспільства в цілому невіддільний від суб'єктів діяльності. Тобто «потенціал», окрім матеріальних і нематеріальних засобів, включає здібності працівника, колективу, підприємства, суспільства в цілому до ефективного використання наявних коштів або ресурсів. У цілому пропонується підтримувати той підхід, що розмежовує поняття «туристичні ресурси» і «туристичний потенціал», та розглядати їх з позиції можливості й здібності суб'єктів туристичної діяльності використовувати ресурси в якості потенціалу. Своєю чергою термін тригер (англ. Trigger - «ініціювати, запускати, починати, пусковий механізм») відбиває, на наш погляд, потенційні інтенції розвитку ТРК Карпатського регіону, де потенціал відіграє ключові значення.

Карпатський регіон є популярним, достатньо освоєним туристичним регіоном, одним із стратегічних напрямків розвитку якого є освоєння його рекреаційного потенціалу. Для підтвердження обґрунтованості такого вибору можна навести наступні основні аргументи [2, с. 41]:

- наявність природно-ресурсної бази;
- потужний потенціал для розвитку різних

видів туризму;

- вигідне географічне положення;
- фактор територіальної забезпеченості суспільних потреб у рекреаційних послугах;
- екологічний феномен території.

Туристично-рекреаційні ресурси – це компоненти географічного довкілля, об'єкти антропогенної діяльності, які завдяки таким властивостям, як унікальність, історична або художня цінність, естетична привабливість і лікувально-оздоровча значимість, можуть бути використані для організації різноманітних видів рекреаційних занять [3]. На цьому етапі виділяють три типи туристично-рекреаційних ресурсів: історико-культурні, природні, соціально-економічні. Для визначення рекреаційного потенціалу важливими є саме історико-культурні та природні ресурси. Історико-культурні туристичні ресурси – це сукупність створених у процесі історичного розвитку території пам'яток матеріальної і духовної культури, які є об'єктами туристського інтересу [6]. До групи історико-культурних рекреаційних ресурсів належать пам'ятки історії, пам'ятки архітектури та містобудування, пам'ятки археології та пам'ятки монументального мистецтва. На території адміністративних районів Карпатського регіону розташовані 1383 історико-культурних об'єктів національного значення, у тому числі 1275 пам'яток архітектури і містобудування, 28 пам'яток історії, 76 пам'яток археології та 4 пам'ятки монументального мистецтва. Найбільша кількість історико-культурних об'єктів знаходяться на території Львівської області – 872 об'єкти. Вони складають 68% історико-культурних об'єктів усього Карпатського регіону. Їх кількість на території інших областей Карпатського регіону значно менша. На території Івано-Франківської області знаходяться 187 історико-культурних об'єктів національного значення, Чернівецької області – 174 об'єкти та Закарпатської області – 150 об'єктів (табл. 1) [7; 8; адаптовано автором].

В Україні значну частину природного потенціалу складають: природно-заповідні об'єкти (національні природні та регіональні ландшафтні парки, біосферні заповідники, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва), рекреаційні ландшафти (лісові, приморські, гірські), оздоровчі ресурси (мінеральні води та лікувальні грязі), тощо. Серед природних рекреаційних ресурсів як найбільш перспективний розглядаємо природно-заповідний фонд національного значення Карпатського регіону. Природно-заповідний фонд України – ділянки суші і водного простору, природні комплекси та

об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища [11]. До складу природно-заповідного фонду України входять 11 заповідних категорій. На території Карпатського регіону знаходяться 124 об'єкти

природо-заповідного фонду національного значення. Кількість таких об'єктів у межах областей Карпатського регіону є незначною та не сильно відрізняється. На території адміністративних районів Закарпатської області знаходяться 37 об'єктів природо-заповідного фонду національного значення, Івано-Франківської області – 33, Чернівецької області – 27 та Львівської області – 27 (табл. 2) [11; адаптовано автором].

Таблиця 1

Історико-культурні об'єкти Карпатського регіону

Адміністративна область	Кількість історико-культурних об'єктів
Івано-Франківська	187
Львівська	872
Закарпатська	150
Чернівецька	174

* - адаптовано автором на основі статистичних даних (2018 р.) областей Карпатського регіону

Таблиця 2

Об'єкти природо-заповідного фонду Карпатського регіону

Адміністративна область	Кількість об'єктів природо-заповідного фонду в межах Карпатського регіону
Івано-Франківська	33
Львівська	27
Закарпатська	37
Чернівецька	27

* - адаптовано автором на основі статистичних даних (2018 р.) областей Карпатського регіону

Розвиток туризму у межах туристичних дестинацій у значній мірі залежить від стану туристичної інфраструктури. Основними складовими є заклади розміщення та заклади харчування. Зкладами розміщення туристів є будь-які об'єкти, в яких туристам епізодично чи регулярно надають місце для ночівлі [18]. До закладів розміщення належать готелі, мотелі, різноманітні рекреаційні заклади та приватні сільські садиби. На території Карпатського регіону знаходяться 2263 заклади розміщення.

Найбільше закладів розміщення розташовано на території Івано-Франківської області. Це зумовлено значним розвитком сільського туризму. З 1021 закладу розміщення, який знаходиться на території області, 789 приватних сільських садиб. На території адміністративних районів Львівської області знаходяться 609 закладів розміщення, Закарпатської області – 513 та Чернівецької області – 120 (табл. 3) [11; адаптовано автором].

Таблиця 3

Заклади розміщення Карпатського регіону

Адміністративна область	Кількість закладів розміщення Карпатського регіону
Івано-Франківська	1021
Львівська	609
Закарпатська	513
Чернівецька	120

* - адаптовано автором на основі статистичних даних (2018 р.) областей Карпатського регіону

У цьому контексті вважаємо за доцільне підкреслити, що визначення потенціалу рекреаційної привабливості Карпатського регіону в цілому, а також його окремих туристично-

рекреаційних об'єктів проводиться з метою формування стратегії діяльності підприємств туристичної та рекреаційної галузей. Для оцінки рекреаційного потенціалу територія Кар-

патського регіону розбивалася на мережу матрицею $n \times m$, де n – кількість вузлів мережі, якою розбито досліджувану площу, по горизонталі; m – відповідно, кількість вузлів мережі по вертикалі. Для кожного вузла, мережі визначалися показники вхідних параметрів системи $x_1 \dots x_{25}$. Джерелами даних для вхідних параметрів були GIS- системи, статистичні дані та оцінки експертів туристичної галузі. Матриці вхідних параметрів подавалися до систем нечіткого виводу, які визначають групові показники рекреаційної атрактивності $p_1 \dots p_4$; забезпечення території засобами розміщення H ; забезпечення території закладами громадського харчування F ; забезпеченість території спортивними та розважальними закладами E та рівень транс-

портної інфраструктури T . Далі, згідно (1) визначався потенціал рекреаційної привабливості території для всіх вузлів сітки. З рисунків видно, що в зимовий період привабливими для туристів є гірські райони Карпат. Влітку зростає рівень рекреаційної привабливості території, довкола водойм, де є сприятливі умови для сплаву, риболовлі, купання та інших розваг, а також територій, де є історико-культурні пам'ятки (Хотинська фортеця, замки в Мукачівському, Жовківському, Хустському та ін.). Протягом всього року високою є рекреаційна привабливість курортів з джерелами лікувальних мінеральних вод, таких як Моршин та Трускавець, що знаходяться у Стрийському та Дрогобицькому районах відповідно.

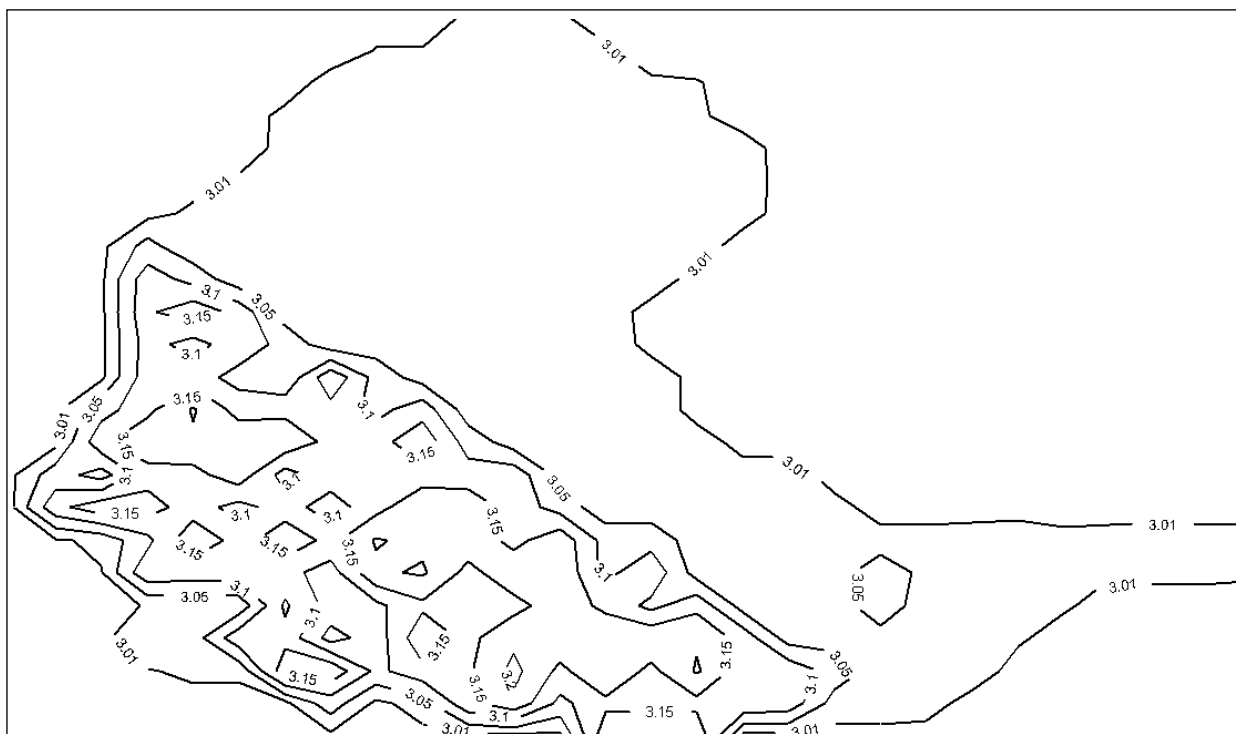

Рис.4. Рекреаційний потенціал Карпатського регіону в січні [6]

Картосхеми демонструють, що густина потенціального поля рекреаційної привабливості території змінюється протягом року. Наявні природні та рекреаційні ресурси визначають пік привабливості для конкретної території. Карпатський регіон багатий на різноманітні об'єкти, які притягують відвідувачів та туристів. Залежно від структури наявних ресурсів, в різні сезони привабливими є гірські райони Карпат, місто Львів, Мукачівський замок, Хустський замок, Хотинська фортеця, береги річок Дністер, Прут, Черемош та ін.

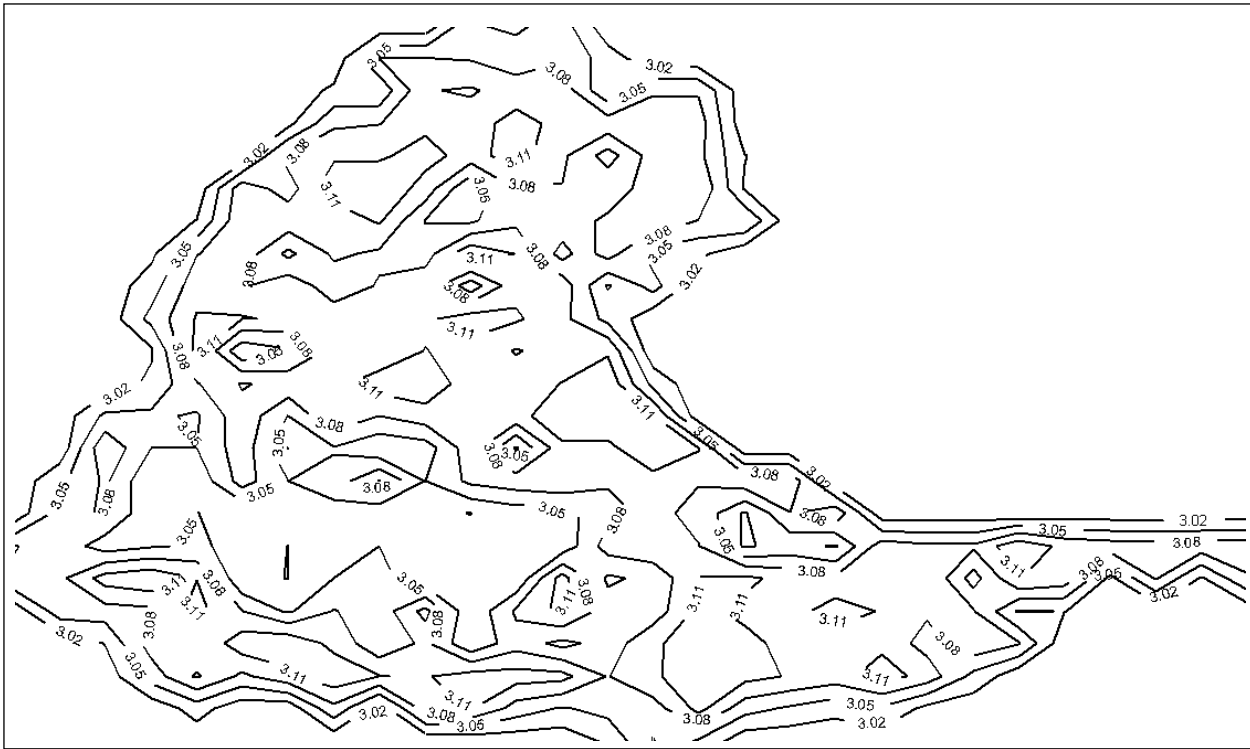
Аналіз рекреаційно-туристичного потенціалу Карпатського регіону дав змогу припустити, що одним з базових тригерів розвитку цієї галузі є освоєння його пізнавально-туристич-

ного потенціалу. Для підтвердження обґрунтованості цього вибору можна привести наступні основні аргументи:

- наявність необхідної природно-ресурсної бази, як актуально, так і потенційно використовуваної для пізнавально-туристичних цілей (в регіоні налічується понад 800 джерел і свердловин лікувальних мінеральних вод всіх відомих типів, багато з них - унікальні) [11];

- могутній потенціал для розвитку різних видів туризму (значна ландшафтна різноманітність, багате історичне минуле);

- вигідне економіко-географічне, геополітичне положення (Карпатський регіон знаходиться в центрі Європи);

Рис.5. Рекреаційний потенціал Карпатського регіону в серпні [6]

- чинник територіального поділу праці (фактично в Україні є 2 регіони, умови яких дозволяють забезпечувати задоволення суспільних потреб в рекреаційно-туристичних послугах: Причорноморсько-Азовський та Карпатський);

- порівняно висока екологічна безпека регіону (на противагу з іншими регіонами природа Карпат зазнала менших втрат і в багатьох місцях зберегла свій первісний стан, а це дуже важливо для розвитку відпочинку і туризму). Хоча, навіть найменші втручання в екосистеми Українських Карпат викликають серйозні еколого-економічні наслідки;

- соціально-економічна специфіка гір (в гірських районах чотирьох Карпатських областей проживає близько 1,3 млн. ос., а гори створюють специфічні, надзвичайно складні умови для проживання і господарювання, тому тут надзвичайно гостро стоїть проблема зайнятості, і, як наслідок - низький рівень матеріального добробуту жителів гір);

- економічна конкурентоспроможність туристично-рекреаційної сфери Карпатського регіону України. В цілому, Карпатський регіон посідає друге місце в Україні за обсягом доходів від рекреаційної сфери (22% від сумарного показника по Україні), випереджаючи Причорноморський регіон (17%) та Приазов'я (13%) [7, С. 108]. Отже, це підкреслює той факт, що Карпатський регіон України характеризується значними відмінностями серед інших регіонів України у турпродуктному наповненні.

Окреслені факти, дали змогу конкретизувати перспективні тригери стратегічного соціально-економічного зростання та розвитку РТК Карпатського регіону, проаналізуємо детальніше кожен з них.

По-перше, природні ресурси гірських районів – унікальні. Так, на території Карпатського регіону понад 800 джерел мінеральних вод. Більшість з них освоєні і використовуються для оздоровлення 7 мільйонів осіб на рік. Багатий край і на лікувальні грязі, які разом зі сприятливим кліматом забезпечують потік відвідувачів до рекреаційних закладів Карпатського регіону до 8 мільйонів у рік. Причому, одноразова гранична рекреаційна місткість сягає двох мільйонів відпочивальників і майже 12 мільйонів туристів «вихідного дня».

По-друге, гірські ландшафти Українських Карпат сприяють розвитку активного туризму. Найпопулярнішими на сьогодні є такі його різновиди як гірськолижний туризм, альпінізм, гірський пішохідний та спортивний туризм, рафтинг, річковий сплав, кінний туризм, спелеотуризм, гірський велотуризм, дельтапланеризм, мото- та автотуризм. Варто додати, Карпатський регіон має значний потенціал для розвитку гірськолижного спорту, оскільки альтернатив такої якості надання послуг в Україні наразі не має [11].

По-третє, Карпатський регіон знаходиться у центрі Європи. Вигідне географічне розміщення сприяє збільшенню потоку туристів. У цьому контексті варто проаналізувати транспо-

ртну доступність областей. До прикладу, Львівщиною проходять три міжнародних транспортних коридори: Берлін-Дрезден-Вроцлав-Львів-Київ; Трієст-Любляна-Бухарест-Будапешт-Львів та Європа-Азія. У Закарпатті прокладено Критський маршрут та траса Лісабон-Трієст-Любляна-Будапешт-Київ-Волгоград, а також залізничні і річкові мережі у напрямку Європи та Азії, які перетинаються з міждержавним транспортним коридором Балтійське море – Чорне море, а саме Гданськ-Одеса, що забезпечує зручне транспортування відвідувачів і вантажів по Європі. Сусідство Карпатського регіону з п'ятьма країнами-членами ЄС сприяють розширенню географії туристів та збільшенню їх кількості. Так, прикордонні області межують з такими державами: – у Закарпатській області облаштовано 16 пунктів пропуску та митних постів з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією, з яких 9 із статусом міжнародних, 6 – міждержавних та 8 пунктів спрощеного переходу, а також діє міжнародний повітряний пункт перетину кордону – аеропорт «Ужгород»); – на території Львівщини діє 8 міжнародних пунктів перетину кордону з Польщею, 4 з них автомобільні, решта – залізничні. Крім того, є міжнародний повітряний пункт перетину кордону – аеропорт «Львів»); – хоча Івано-Франківська область межує з Румунією та не має жодного облаштованого пункту перетину кордону, зате функціонує міжнародний повітряний пункт перетину кордону – аеропорт «Івано-Франківськ»); – Чернівецька область межує з Румунією та Молдовою, для перетину кордону є 19 пунктів, з яких 10 мають міжнародний статус та один міждержавний, також діє міжнародний повітряний пункт перетину кордону – аеропорт «Чернівці») [18].

По-четверте, унікальний рельєф та насичена екосистема Українських Карпат, на противагу іншим туристичним регіонам країни, може зацікавити туристів у всі пори року. Тому відсутність ознак сезонності туристичного бізнесу має сприяти збільшенню пропозиції туристично-рекреаційних послуг. Варто додати кілька статистичних даних. 28,8% – така частка Карпатського регіону за кількістю туристів та екскурсантів, що обслуговуються туроператорами та турагентами, а це майже вдвічі більше за частку Кримського туристичного регіону, позиція якого на рівні 14,9%. До слова, найбільше екскурсантів – 342 тисячі – відвідало Івано-Франківщину [5].

По-п'яте, матеріально-технічна база для розміщення відвідувачів Карпатського регіону є достатньою. Так, готелів та інших засобів

розміщення у регіоні близько 800, для порівняння у Криму – приблизно 650, але номерні фонди Карпатського та Кримського регіонів майже не відрізняються: 14925 та 14407 відповідно [5]. Так, за кількістю санаторно-курортних та оздоровчих закладів тривалого перебування Карпатський регіон поступається решті основних туристичних регіонів України, зокрема в 4 областях Карпатського регіону функціонують 208 закладів. Для порівняння у Причорноморському регіоні – 632; у Кримському – 543; у Приазовському – 449 санаторно-курортних закладів [11]. Але Карпатський регіон має значний потенціал неосвоєних природних ресурсів з лікувальними властивостями, розробка яких сприятиме відкриттю нових закладів. Також варто згадати про недіючі санаторно-курортні заклади, які можна реанімувати і використовувати за призначенням.

По-шосте, західні регіони України славляться пам'ятками історії, культури та архітектури. У гірських районах збережена самобутня культурна та духовна спадщина, етнічні звичаї, обряди, народні промисли, серед яких лозоплетіння, різьба по дереву, ткацтво, плетіння з соломи, традиційне вівчарство, автентична кухня тощо. Причому кожен з гірських районів має особливий та неповторний етнічний фольклор, що формує позитивний туристичний імідж, який приваблює туристів та може сприяти залученню інвестицій. Варте уваги, що на території Карпатського регіону, під державною охороною понад 6 тисяч пам'яток архітектури IX-XX ст., які знаходяться у таких містах: Львів, Підгірці, Галич, Ужгород, Мукачеве, Хотин, Чернівці та інших. Всесвітньо відомими є пам'ятки дерев'яної архітектури XIV-XIX ст. та археології.

По-сьоме, для гірських районів Карпатського регіону характерний високий рівень безробіття, оскільки гірські рельєфи та природні кліматичні чинники ускладнюють умови функціонування підприємств, а також проживання та ведення присадибного господарства. Відсутність стабільної роботи, низький рівень освіти та матеріального добробуту жителів гірських районів Українських Карпат спонукає людей їхати на заробітки. Тому, за необхідності, населення, яке проживає у гірській місцевості, а це 20% від загальної їх кількості у чотирьох областях Карпатського регіону (1,3 мільйони), можна залучити до роботи у туристично-рекреаційній сфері.

По-восьме, розвиток РТК Карпатського регіону передбачає ефективне використання транскордонних туристичних кластерів. Створення такого кластера в межах одного, декіль-

кох чи всіх транскордонних регіонів, до складу яких входять прикордонні території України, Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії, дасть змогу поєднати в єдину систему підприємства туристичної та інших суміжних галузей, що сприятиме реалізації пріоритетних задач, які стоять перед підприємствами, установами, організаціями туристичного бізнесу відповідного транскордонного регіону та сприятиме посиленню його конкурентних переваг [2]. Метою створення транскордонного туристичного кластера має бути сприяння стійкому економічному та соціальному розвитку Карпатського регіону, формування взаємозв'язків і мереж співробітництва між підприємствами, організаціями й установами його країн-учасниць. Адже наближення кордону Європейського Союзу до України, подібність природного, рекреаційного потенціалу, спільність історичного та культурного розвитку, стабільне економічне співробітництво у межах Карпатського транскордонного регіону дозволяють використовувати переваги транскордонного співробітництва для посилення його конкурентоспроможності на основі використання кластерної моделі розвитку [15].

Кластерний підхід до транскордонного туризму дозволить більш далекоглядно дивитися на цю галузь і віднаходити унікальні економічні можливості. Вони полягають у тому, що границі цієї галузі економіки постійно розширюються. Складовими транскордонного туризму при такому підході можуть виступати не тільки готельні послуги, послуги туроператорів, готельних та закладів громадського харчування, але й інші. У транскордонних туристичних кластерах, сформованих у межах транскордонних регіонів між Україною та ЄС, можуть об'єднатися підприємства малого і великого бізнесу, дослідницькі та освітні установи кожної з країн. І це дозволить підвищити ефективність їхньої взаємодії.

Сильними сторонами створення транскордонних туристичних кластерів у межах вищезгаданих транскордонних регіонах між Україною та ЄС, є [2]:

- сприятливе географічне розташування на перетині транзитних міжнародних шляхів, що сприятиме збільшенню туристичних потоків;

- пріоритетність туризму для розвитку прикордонних територій кожної з держав-учасниць;

- позитивна динаміка туристичних потоків за останні декілька років, зростання обсягів взаємних туристичних обмінів у межах транскордонних регіонів. Так, за статистичними даними, станом на березень 2018 року та порів-

няння з аналогічним періодом 2017 року на Закарпатті обслужили на 29,06% туристів більше, ніж торік;

- багатий природно-ресурсний потенціал, який забезпечує можливість розвитку різних видів туризму в будь-який сезон;

- наявність спільного історичного минулого, унікальних архітектурних та культурних пам'яток, що становить цінність для розвитку пізнавального туризму в транскордонному регіоні та створює умови для розробки нових туристичних маршрутів.

І останнє, дев'яте, оскільки закон України «Про туризм» (1995 р.) унормував його як «...один з пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки», розвиток туристично-рекреаційної сфери априорі є пріоритетним для регіонів. Не виключення і Карпатський регіон, де туризм та рекреація традиційно залишаються серед найбільш перспективних сфер економіки, адже для їх розвитку є всі необхідні ресурси та передумови.

Висновки. Отже, на основі детального аналізу наукової літератури, довідниково-словникової літератури коротко охарактеризовано рекреаційно-туристичний потенціал Карпатського регіону. Туристично-рекреаційні ресурси – це компоненти географічного доквілля, об'єкти антропогенної діяльності, які завдяки таким властивостям, як унікальність, історична або художня цінність, естетична привабливість і лікувально-оздоровча значущість, можуть бути використані для організації різноманітних видів рекреаційних занять. Урахування існуючих перспектив розвитку РТК Карпатського регіону дало змогу конкретизувати перспективні тригери стратегічного соціально-економічного зростання та розвитку РТК Карпатського регіону, до яких віднесено: актуалізацію використання унікальності природних ресурсів гірських районів для розвитку РТК регіону; популяризацію активного туризму в гірських ландшафтах Українських Карпат; розвиток інфраструктури залізничних, наземних, річкових мереж для залучення європейських туристичних потоків у РТК Карпатського регіону; ефективне використання наявної матеріально-технічна РТК база для розміщення відвідувачів; використання автентичності Карпатського регіону з метою формування позитивного туристичного іміджу, який приваблює туристів та може сприяти залученню інвестицій; створення нових робочих місць для місцевого населення у межах РТК Карпатського регіону; ефективне використання транскордонних туристичних кластерів; дотримання пріоритетності економічного розвитку

туристично-рекреаційної сфери Карпатського регіону.

Перспективи використання результатів дослідження полягають у деталізації специфіки використання інших тригерів стратегічного розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Карпатського регіону, серед яких: модернізація діючих туристичних об'єктів та курортно-рекреаційних закладів, створення та функціонування високорентабельних туристичних та курортно-рекреаційних підприємств на базі впровадження сучасних технологій світового туризму, збільшення кількості готелів і створення лікувальних центрів, які надаватимуть платні послуги; стимулювання розвитку перспективних тематичних напрямів туризму; освоєння нових рекреаційно-курортних зон та територій, які мають туристичний потенціал,

та розробка нових екскурсійних маршрутів з урахуванням історико-культурних цінностей регіону; проведення тендерів на право виділення рекреаційних територій під забудову об'єктами рекреації з пайовою участю на розвиток інженерної та загально курортної інфраструктури; подальше розширення номенклатури курортно-рекреаційних послуг за рахунок екзотичного туризму й різних видів медичних послуг; підвищення якості та асортименту туристичних послуг, нарощування обсягів надання туристичних та оздоровчих послуг за рахунок розширення в'їзного та внутрішнього туризму; створення високоякісної рекламної кампанії регіонального туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках, підготовка необхідної інформації про рекреаційно-туристичний потенціал регіону тощо.

Література:

1. Берданова О. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. К. : ТОВ «Софія-А». 2014. 88 с.
2. Бордун О. Стратегія транскордонного співробітництва для збільшення туристичного потенціалу м. Ярослав Підкарпатського воєводства Польщі. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2016. С.39 – 49.
3. Воляк Л. Р. Ресурсозбереження як передумова підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 2. С. 115-119.
4. Динник І. П. Розвиток Української держави у контексті реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 264-271
5. Диха М. В. Принципові підходи до визначення стратегії соціально-економічного розвитку держави. *Економіка України*. 2014. № 2. С. 29–37.
6. Кифяк В.Ф. Оцінка потенціалу рекреаційної привабливості Карпатського регіону. *Економічні науки. Серія: Регіональна економіка. Збірник наукових праць*. Ч. III. 2010. 12с.
7. Кінаш І. А. Вторинне ресурсокористування як чинник ефективної ресурсощадної діяльності. *Економічний форум*. 2016. № 1. С. 104-109.
8. Коробейникова Я.С. Стратегія збалансованого туризму: конспект. Івано-Франківськ: Факед, 2011. 147 с.
9. Костюк І. В. Поняття стратегії економічного розвитку країни: соціальний вимір. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.10. С. 212-218.
10. Лемешев М. Я. Оптимізація рекреаційної діяльності. К. : Наук. думка, 1996. 78 с.
11. Лендел М. Земельні ресурси Карпатського регіону: проблеми використання і охорони: монографія. Ужгород : Карпати, 2007. 256 с.
12. Лопатш В. А. Русский толковый словарь. Изд. 7-е, испр. и доп. М.: Рус. яз., 2001. 882 с.
13. Павлов В.І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації) : монографія. Луцьк : Настир'я, 2000. 580 с.
14. «Про статус гірських населених пунктів в Україні»: Закон України (1995 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>
15. Святохо Н. В. Концептуальные основы исследования туристского потенциала региона. *Экономика и управление*. 2007. - №2. С. 30-36.
16. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / пер. с нем. О. Н. Трубачева / под ред. проф. Б. А. Ларина. М.: Виктория Плюс, 2008. 432 с.
17. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки : навч. посібн. К. : Вид-во «Знання», 2006. 435 с
18. Шевчук Я. В. Ресурсне забезпечення та оцінювання окремих видів економічної діяльності Карпатського регіону. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.10. С. 300-306.
19. Ярошенко І. В. Аналіз стратегічних підходів і проблемні питання щодо організації прогнозування соціально-економічного розвитку в країнах ЄС та Україні. *Проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 99-107.

References:

1. Berdanova O. Stratehichne planuvannya mistsevoho rozvytku. Praktychnyy posibnyk. Shveysars'ko-ukrayins'kyuproekt «Pidtrymka detsentralizatsiyi v Ukrayini – DESPRO. K. : TOV «Sofyya-A». 2014. 88 s.
2. Bordun O. Stratehiya transkordonnoho spivrobotnytstva dlya zbil'shennya turystychnoho potentsialum. Yaroslav Pidkarpat'skohovoyevodstva Pol'shchi. Visnyk L'viv'skoho universytetu. L'viv, 2016. S.39 – 49.
3. Volyak L. R. Resursozberezhennya yak peredumova pidvyshchennya konkurentospromozhnosti pidpryyemstva. Staly rozvytok ekonomiky. 2014. # 2. S. 115-119.
4. Dynnyk I. P. Rozvytok Ukrayins'koyi derzhavy u konteksti realizatsiyi Stratehiyi stalohorozvytku «Ukrayina – 2020». Efektyvnist' derzhavnogo upravlinnya. 2015. Vyp. 43. S. 264-271
5. Dykha M. V. Prynysypovi pidkhody do vyznachennya stratehiyisotsial'no-ekonomichnoho rozvytkuderzhavy. EkonomikaUkrayiny. 2014. # 2. S. 29–37.

6. Kyfyak V.F. Otsinka potentsialu rekreatsinyoi pryvablyvosti Karpat-s'kohorehionu. Ekonomichninauky. Seriya: Rehional'na ekonomika. Zbirnyk naukovykh prats'. Ch. III. 2010. 12 s.
7. Kinash I. A. Vtorynne resursokorystuvannya yak chynnyk efektyvnoyi resursooshchadnoyidiyal'nosti. Ekonomichnyforum. 2016. # 1. S. 104-109.
8. Korobeynykova Ya.S. Stratehiya zbalansovanoho turyzmu: konspekt. Ivano-Frankivs'k: Fakel, 2011. 147 s.
9. Kostyuk I. V. Ponyattya stratehiyi ekonomichnoho rozvytku krainy: sotsial'nyy vymir. Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy. 2014. Vyp. 24.10. S. 212-218.
10. Lemeshev M. Ya. Optyimizatsiya rekreatsinyoi diyal'nosti. K. : Nauk. dumka, 1996. 78 s.
11. Lendyel M. Zemel'niresursy Karpat-s'kohorehionu: problemyvkorystannya i okhorony: monohrafiya. Uzhhorod : Karpaty, 2007. 256 s.
12. Lopatsh V. A. Russkii tolkovyi slovar'. Izd. 7-e, ispr. i dop. M.: Rus. yaz., 2001. 882 s.
13. Pavlov V.I. Polityka rehional'noho rozvytku v umovakh rynkovoyitransformatsiyi (teoretyko-metodolohichni aspekty ta mekhanizmy realizatsiyi) : monohrafiya. Luts'k : Nastyr"ya, 2000. 580 s.
14. «Pro status hirs'kykh naselenykh punktiv v Ukraini»: Zakon Ukrainy (1995 r.) [Elektronnyy resurs]. – Rezhyndostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>
15. Svyatokho N. V. Kontseptual'nye osnovy issledovaniya turistskogo potentsiala regiona. Ekonomika i upravlenie. 2007. - №2. S. 30-36.
16. Fasmer M. Etimologicheskii slovar' russkogo yazyka / per. s nem. O. N. Trubacheva / podred. prof. B. A. Larina. M.: Viktoriya Plyus, 2008. 432 s.
17. Shvayka L.A. Derzhavne rehulyuvannya ekonomiky : navch. posibn. K. : Vyd-vo «Znannya», 2006. 435 ts
18. Shevchuk Ya. V. Resursne zabezpechennya ta otsynuyvannya okremykh vydiv ekonomichnoyi diyal'nosti Karpat-s'kohorehionu. Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy. 2014. Vyp. 24.10. S. 300-306.
19. Yaroshenko I. V. Analiz stratehichnykh pidkhodiv i problemni pytannya shchodo orhanizatsiyi prohnozuvannya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku v krainakh YeSta Ukraini. Problemy ekonomiky. 2015. # 3. S. 99-107.

Аннотация:

Ганна Машика. БАЗОВЫЕ ТРИГЕРЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА КАРПАТСКОГО РЕГИОНА

В статье проанализированы базовые триггеры стратегического развития туристско-рекреационного потенциала Карпатского региона. Резюмировано, что для развития Карпатского региона приоритетным является освоение его познавательно-туристического потенциала. Конкретизированы основные аргументы упомянутого предположения, среди которых: наличие необходимой природно-ресурсной базы, как актуально, так и потенциально используемой для познавательно-туристических целей (в регионе насчитывается более 800 источников и скважин лечебных минеральных вод всех известных типов многие из них - уникальны; выгодное экономико-географическое, геополитическое положение (Карпатский регион находится в центре Европы) сравнительно высокая экологическая безопасность региона (по сравнению с другими регионами природа Карпат понесла меньшие потери и в этих местах сохранила свое первоначальное состояние, а это очень важно для развития отдыха и туризма). Установлено, что Карпатский регион Украины характеризуется значительными различиями среди других регионов Украины в турпродуктном наполнении. Туристско-рекреационные ресурсы – это компоненты географического окружающей среды, объекты антропогенной деятельности, которые благодаря таким свойствам, как уникальность, историческая или художественная ценность, эстетическая привлекательность и лечебно-оздоровительных значимость, могут быть использованы для организации различных видов рекреационных занятий. Конкретизировано, что для развития рекреационно-туристической привлекательности Карпатского региона целесообразно использовать две большие группы ресурсов: природные ресурсы; историко-этнокультурные ресурсы. Подведен итог, что природные ресурсы – это окружающая среда с сетью сельских поселений, природными объектами (гидрологические, геоморфологические, геоботанические объекты), имеют рекреационные свойства, и ареалами мало измененных человеком природных экосистем. Обзор, что развитие рекреации и соответствие международным стандартам даст возможность привлекать туристов из других стран. Определение потенциала рекреационной привлекательности Карпатского региона в целом, а также его отдельных туристско-рекреационных объектов проведен с целью формирования стратегии деятельности предприятий туристической и рекреационной отраслей.

Ключевые слова: стратегическое развитие, триггеры, Карпатский регион, туризм, рекреация.

Abstract:

H.Mashika. BASIC TRIGGERS OF THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF THE TOURIST AND RECREATIONAL POTENTIAL OF THE CARPATHIAN REGION

The article analyzes the basic triggers of the strategic development of the tourist and recreational potential of the Carpathian region. It has been assumed that for development of the Carpathian region the mastering of its cognitive and tourist potential is a priority. The main arguments of this assumption have been specified, among them are: the availability of the necessary natural and resource base, both actually and potentially used on cognitive and tourist purposes (there are more than 800 sources and wells of medicinal mineral waters of all known types in the region, many of them are unique); advantageous economic and geographic and geopolitical position (the Carpathian region is in the center of Europe); relatively high ecological safety of the region (in comparison with other regions, the nature of the Carpathians has suffered less losses and in most places preserved its initial state, and this is very important for the development of recreation and tourism).

It has been generalized that the Carpathian region of Ukraine is characterized by significant differences among other regions of Ukraine in tourist and product scope. Tourist and recreational resources are components of the geographical environment, objects of anthropogenic activity, which, due to such properties as uniqueness, historical or artistic value, aesthetic attractiveness and health and leisure significance, can be used for organizing various types of recreational activities. It has been specified that for the development of recreational and tourist attractiveness of the Carpathian region, it is advisable to use two large groups of resources, which are: natural resources; historical and ethno-cultural resources. It has been concluded that natural resources are an environment with a network of rural settlements, available natural objects (hydrological, geomorphologic, geographic and botanic objects) having recreational properties, and natural habitats of unchanged by people natural ecosystems. Historical and ethno-cultural resources are objects and phenomena of the material and spiritual culture of vital activity of an ethnic group on the territory of its historical development. This type of resources includes historical monuments (fortresses, walls, etc.), material ethno-culture (traditional Boyko and Hutsul housing, mills, , products of folk crafts (lizhnyky, ceramics, wood carving, products made of vine, etc.), sacred architecture (monasteries, churches, chapels, old-fashioned memorable crosses, etc.), spiritual ethno-culture (domestic and religious ceremonies and folk traditions). It has been established that the natural and resource potential of the Ukrainian Carpathians is distinguished by its uniqueness and attractiveness regarding the introduction of tourist products of recreational type on the market. This is evidenced by the wealth of territory for forests, unique flora and fauna, which provides opportunities for the creation of nature preserved areas, which are potential centers for the functioning of recreational and tourist facilities. At the same time, a number of limiting factors have been established, which determine the insufficient level of the usage of natural and resource potential aiming at the development of the tourist and recreational economic sector of the mentioned region.

It has been generalized that the development of recreation and its compliance with international standards will enable the attraction of tourists from other countries. Determination of the potential of recreational attractiveness of the Carpathian region as a whole, as well as its separate tourist and recreational objects, has been carried out with the purpose of forming a strategy of the activity of tourism and recreation industry enterprises. To estimate the recreational potential, the territory of the Carpathian region is divided into a grid by the matrix $n \times m$, where n is the number of nodes in the grid, which splits the studied area, horizontally; m - respectively, the number of nodes in the grid vertically. For each node of the grid, the input parameters of the system $x_1 \dots x_{25}$ have been determined. Data sources for the input parameters are GIS systems, statistic data and expert assessments of the tourism industry. On the basis of the obtained data, comparative maps of the recreational potential of the Carpathian region in January and August have been compiled. Maps show that the density of the potential field of recreational attractiveness of the territory varies during the year. Available natural and recreational resources determine the peak of attractiveness for a specific territory. The Carpathian region is rich in various objects that attract visitors and tourists. Depending on the structure of available resources, mountainous regions of the Carpathians, towns of Lviv, Mukachevo, Khust, Khotyn, banks of the Dniester, Prut, Cheremosh and other rivers are attractive in different seasons.

Key words: strategic development, triggers, the Carpathian region, tourism, recreation.

Надійшла 12.03.2019 р.

УДК 379.85:791.6

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.19.2.16>

Наталія ГОРОЖАНКІНА, Зоя БОЙКО, Костянтин ГОРБ

ТАНЦЮВАЛЬНІ ФЕСТИВАЛІ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Розкрито сутність понять «фестивальний туризм», «фестиваль», «танцювальний фестиваль», особливості та просторові аспекти їх функціонування. Проаналізовано питання фестивалів в сучасних наукових дослідженнях. Наведена історія виникнення та розвитку фестивалів. Розроблено класифікацію танцювальних фестивалів, яка має на меті встановити загальні принципи та закономірності їх типів в залежності від певних чинників. Здійснено просторовий аналіз кількості та тематики всеукраїнських фестивалів. Наведена характеристика регіонального розподілу всеукраїнських танцювальних фестивалів за роками заснування, періодичністю проведення, назвами фестивалів, кількістю колективів та учасників.

Ключові слова: фестивальний туризм, фестиваль, танцювальний фестиваль, регіони України.

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день фестивальний туризм набуває все більшої популярності, адже об'єми туристичних потоків в світі багато в чому збільшуються за рахунок саме подієвого туризму. В цьому розвитку належне місце відводиться різним видам фестивального туризму (наприклад,

танцювальним фестивалям), туристичні потоки яких зростають швидкими темпами. На сучасному етапі в Україні проводиться велика кількість танцювальних фестивалів, що являють собою яскраві та цікаві події заходів за різними стилями танців, вони вражають масовістю заходів, обміном танцювальним досві-